

Vergaderjaar 1998–1999

26 210

Minderhedenbeleid 1999

Nr. 21

BRIEF VAN DE MINISTER VOOR GROTE STEDEN- EN INTEGRATIE- BELEID

Aan de Voorzitter van de Tweede Kamer der Staten-Generaal

's-Gravenhage, 14 juli 1999

Inleiding

Op 9 maart jl. (26 210, nr. 17) sprak ik met uw Kamer over de confrontaties met Marokkaanse jongeren in Amsterdam die enige tijd geleden plaatsvonden. Tijdens dit overleg heeft u **het onderwerp internaten en kostscholen** aan de orde gesteld. Uw Kamer heeft bepleit om het idee van de kostscholen voor jongeren serieus in overweging te nemen. Ik heb daarop toegezegd om samen met de staatssecretarissen mw. Adelmund en mw. Vliegenthart «te bezien over wie het precies gaat en wat in dat kader zou kunnen gebeuren, en dan niet alleen van de kant van de overheid, maar ook van de kant van het particulier initiatief». In antwoord op het verzoek van uw Kamer om hierover nader geïnformeerd te worden, bericht ik u het volgende.

Voordat de vraag beantwoord kan worden of internaten noodzakelijk zijn en een lacune opvullen in het bestaande aanbod van voorzieningen, is het gewenst te bepalen om welke doelgroep het gaat. Zoals ook is vermeld in de brief van 5 maart jl. (26 210, nr. 15) die aan uw Kamer is toegezonden over de confrontaties met Marokkaanse jongeren in Amsterdam, constateert het kabinet dat er sprake is van een structurele onderliggende problematiek. Deze onderliggende problematiek doet zich niet alleen voor bij Marokkaanse jongeren maar ook in grote lijnen bij een deel van de jongeren uit andere etnische groepen én bij sommige groepen autochtone jongeren. Zoals in dezelfde brief is aangegeven, bestaat er vanuit de overheid al langer nadrukkelijk aandacht voor deze onderliggende problematiek en is al veel beleid op dit terrein in gang gezet. Voor een overzicht van dit beleid wordt verwezen naar de brief van 19 januari over ditzelfde onderwerp en die van 5 maart jl.

Zoals uit het overleg met uw Kamer naar voren is gekomen, gaat het bij het opzetten van internaten niet om justitiële inrichtingen of residentiële instellingen voor jeugdhulpverlening waarin jongeren terechtkomen

wanneer zij onder toezicht worden geplaatst. Uitgangspunt is het voorzien in een onderwijsprogramma dat is toegespitst op het behalen van een bruikbaar diploma en het bieden van intensieve begeleiding. Deze begeleiding zou zich niet alleen moeten beperken tot de school, maar zou moeten voorzien in een opvang op vrijwillige basis en toezicht c.q. begeleiding van jongeren voor de rest van de dag en de nacht. De gedachte hierachter is dat juist jongeren uit etnische minderheidsgroepen niet altijd de nodige ondersteuning krijgen van het thuisfront om hun school met succes af te ronden, omdat ouders daartoe niet in staat zijn om wat voor reden dan ook. Voor een analyse van dit proces wordt verwezen naar de CRIEM-nota, waarin dit uitgebreid is behandeld. Het bieden van opvangmogelijkheden met een intensieve begeleidingsvorm kan jongeren helpen bij het succesvol afronden van een opleiding om zich zelfstandig een plek in de maatschappij te verwerven. Hieronder wordt ingegaan op de mogelijkheden, alternatieven en nieuwe ontwikkelingen die er zijn voor intensieve vormen van begeleiding van jongeren en voor het behalen van een bruikbaar diploma. Het kabinet maakt vervolgens de afweging of gegeven deze situatie aan bedoelde internaten tegemoet moet worden gekomen.

Individuele trajectbegeleiding

In de kabinetsnota «Criminaliteit in relatie tot de integratie van etnische minderheden» (CRIEM) is reeds benadrukt dat voor jongeren met wie het dreigt mis te gaan of al mee is misgegaan individuele trajectbegeleiding van cruciaal belang is. Het gaat hierbij vaak om jongeren die zich enerzijds afkeren van het culturele erfgoed van het thuisfront en anderzijds doorschieten in de «nieuwe» Nederlandse cultuur. Dit kan dan leiden tot verlies van zelfrespect en dat gecombineerd met het grote belang te behoren tot een groep, tot (vaak) groepsgewijze ontemde gedragingen. Juist bij die jongeren is het van cruciaal belang dat zij resocialiseren en hun leven weer vorm geven waarbij zij niet afhankelijk zijn van het ontnemen van status aan criminele activiteiten. Daarbij is van belang dat zij leren om op een positieve wijze vorm te geven aan de behoefte aan erbij willen horen, status en erkenning te verkrijgen, zich onderscheiden e.d. Het leren om verantwoordelijkheid te nemen en te dragen voor jezelf, de groep en je omgeving is hierin een belangrijk aspect. Door een individueel op maat gesneden, intensieve begeleiding wordt getracht de jongeren weer perspectief te bieden. Na aanmelding wordt een analyse gemaakt van de sociale omgeving waarin de jongere zich bevindt en op welke leefgebieden (school/werk, vrije tijd en bij minderjarigen het gezin) veranderingen tot stand moeten worden gebracht. In overleg met de jongere wordt een individueel hulpverleningsplan opgesteld waarin concrete afspraken worden vastgelegd over het uit te voeren traject. De etnische achtergrond van de jongere kan richtinggevend zijn voor de inzet van bepaalde deskundigen, medewerkers uit etnische minderheidsgroepen en zelforganisaties bij de uitvoering van de begeleiding.

Alvorens in te gaan op andere vormen van individuele begeleiding wordt eerst aandacht geschonken aan individuele trajectbegeleiding voor jongeren die in aanraking zijn gekomen met politie/justitie.

Het kabinet meent dat het geen punt van discussie is dat jongeren in sommige gevallen persoonlijk aandacht en ondersteuning nodig hebben, zeker wanneer de ouders om wat voor reden dan ook, dit niet in voldoende mate kunnen bieden. Dit geldt zeker ook voor jongeren die tot de zogenoemde harde kern behoren. Ook zij moeten worden ondersteund bij het op de rails krijgen van hun eigen leven.

De toepassing van individuele trajectbegeleiding voor deze groep jongeren is in ontwikkeling. Naar verwachting zal nog dit jaar gestart worden met de uitvoering van deze vorm van begeleiding.

Voor de jongeren die niet tot de harde kern behoren maar die zich met lichtere vormen van criminaliteit bezighouden (o.a. winkeldiefstal, vernieling en eenvoudige mishandeling) en daarvoor in aanraking met justitie zijn gekomen, zal waarschijnlijk ook individuele trajectbegeleiding worden ingevoerd. Dit zal echter in een aangepaste vorm (qua intensiteit en vorm van de begeleiding) dan moeten gebeuren in vergelijking met die van de harde kernjongeren. In het Regeerakkoord zijn middelen gereserveerd ten uitvoering van individuele trajectbegeleiding zoals bedoeld in de CRIEM-nota. Op dit moment wordt in nauw overleg met de Raad voor de Kinderbescherming, de Stichting Vedio (Stafbureau van de vereniging van Directeuren van Voogdij- en gezinsvoogdij-instellingen) en de Stichting Reclassering Nederland gewerkt aan de uitwerking en implementatie hiervan.

Daarnaast zijn er natuurlijk jongeren die niet in aanmerking komen voor individuele trajectbegeleiding op een dergelijke wijze omdat zij een te zwaar delict hebben gepleegd. Aan die jongeren worden dan vrijheidsbenemende, dan wel vrijheidbeperkende maatregelen opgelegd en worden geplaatst in justitiële jeugdinrichtingen. Toch is het ook voor deze groep van belang dat zij wordt ondersteund en begeleid. Dit gebeurt echter veelal in de inrichtingen zelf. Ook hier draait het om resocialisatie zodat zij via onderwijs of arbeidsmarkttrajecten kunnen integreren in de Nederlandse samenleving.

In het verleden zijn overigens wel ervaringen opgedaan met behandeling in justitieel verband «voor Marokkanen door Marokkanen». Het betrof de afdeling Amal («Hoop») van de justitiële jeugdinrichting «het JOC» te Amsterdam. Deze afdeling is na verloop van tijd opgeheven omdat de behandelmethoden niet pasten binnen het kader van de Nederlandse wet- en regelgeving.

Andere vormen van intensieve begeleiding

Naast deze vormen van individuele trajectbegeleiding die niet op vrijwillige basis plaatsvinden, zijn er wel degelijk nog andere mogelijkheden om vormen van intensieve begeleiding te bieden aan jongeren die dat nodig hebben, waarbij dwang niet noodzakelijk is. Deze begeleiding wordt geboden door instellingen op het terrein van de jeugdhulpverlening.

Naast ambulante instellingen zijn er residentiële en semi-residentiële voorzieningen voor jeugdhulpverlening, en pleegzorgvoorzieningen voor jongeren met een ernstige en meer- of enkelvoudige (sociaal-emotionele) hulpverleningsvraag. Een aantal jongeren bij de laatste drie genoemde voorzieningen, krijgt op basis van een jeugdbeschermingsmaatregel een hulpverleningsaanbod. De instellingen in de regio stemmen het hulpverleningsaanbod af met het onderwijs, de vrije tijdsbesteding en de gezinssituatie van deze jongeren. In de jeugdhulpverlening zijn residentiële voorzieningen waarin een aantal van deze elementen is geïntegreerd. Zo krijgen jongeren in enkele van deze voorzieningen ondermeer vakonderwijs. Ook in de vorm van daghulp wordt, zij het beperkt, hulp geboden aan jongeren met een (enkele of meervoudige) hulpverleningsvraag (semi-residentiële hulpverlening). In de daghulp voor niet schoolgaande jeugd wordt een onderwijsachtige dagbesteding aan de jongeren aangeboden.

De verantwoordelijkheid voor de coördinatie van vraag en aanbod van deze voorzieningen is bij Wet op de Jeugdhulpverlening neergelegd bij de provinciale overheden en de drie grootstedelijke gebieden. De behoefte

van de zorgvraag en de planmatige inzet van het hulpverleningsaanbod daarop worden jaarlijks, binnen de beschikbare doeluitkeringsmiddelen, in een plan neergelegd, door de provinciale overheden en de drie grootstedelijke gebieden. Aangezien het hulpverleningsaanbod een algemeen karakter heeft wordt binnen de jeugdhulpverlening gewerkt aan het interculturaliseren van de instellingen en van het aanbod. Zo wordt in het Jewel-project in de regio samengewerkt met de Regionale Opleidingscentra's (ROC's). Ook is in het Convenant Arbeidsmarkt Jeugdhulpverlening afgesproken dat er inspanningen geleverd zullen worden om het werken in de sector aantrekkelijker te maken. Daarbij zullen partijen in de regio's zich ook op schoolverlaters moeten richten. Met het NIZW en met FORUM zal bezien worden op welke wijze de interculturalisatie van de jeugdzorg in de jaarplannen van deze steunfuncties een goede plaats kan krijgen. Op het terrein van de implementatie van projecten, methoden e.d. in de sector Jeugdhulpverlening is de landelijke steunfunctie-organisatie Collegio bezig met het opstellen van een plan dat zich richt op interculturalisatie van de sector.

Voor de volledigheid wil het kabinet nog eens het project onder leiding van het ministerie van Defensie onder de aandacht brengen. Dit ministerie heeft in samenwerking met de gemeente Amsterdam onlangs een project gestart waarin jongeren die in problemen dreigen te komen gedurende enkele maanden een opleiding krijgen in een militaire omgeving. Dit project is een onderdeel van een individueel begeleidingstraject gericht op scholing- en arbeidstoeleiding. Uitgangspunt hierbij is het helpen bij het structureren van het leven van deze jongeren en hun kansen op de arbeidsmarkt te vergroten. Het is voor Defensie nadrukkelijk geen wervingstraject: of de jongeren vervolgens een baan bij Defensie aannemen, is aan henzelf om te bepalen en tevens afhankelijk van de plaatsingsmogelijkheden.

Het kabinet onderstreept dat vooral ook inspanningen gericht moeten zijn op jongeren waarmee het dreigt mis te gaan. Deze zogenoemde risicojongeren zijn nog niet in aanraking met politie en justitie gekomen waardoor zij geen «stok achter de deur» hebben om aan een hierboven geschetste traject deel te nemen. Toch is individuele trajectbegeleiding ook voor deze jongeren zo van belang omdat dit als vangnet kan dienen om te voorkomen dat deze jongeren verder afglijden. Bedacht dient te worden dat de begeleiding van deze risicojongeren alleen kan plaatsvinden in een vrijwillig kader.

Hiertoe zullen op lokaal niveau de instellingen die te maken hebben met jongeren, zelforganisaties en de lokale overheid de handen ineen moeten slaan om dit aanbod te realiseren. Dit biedt vooral de mogelijkheid om op maat gesneden trajecten aan te bieden die enerzijds aansluiten bij het aanbod van betrokken instellingen en anderzijds zijn toegespitst op de specifieke problematiek van de groep jongeren. Overigens is hiermee bij verschillende gemeenten al ervaring opgedaan.

Het halen van een bruikbaar diploma

Naast een individuele aanpak op basis van toepassing van alternatieve straffen en op basis van indicatie voor de jeugdhulpverlening heeft dit kabinet meerdere initiatieven genomen om binnen het onderwijs en in samenhang met het onderwijs jongeren die dat nodig hebben meer structuur aan te bieden. Het kabinet is daarbij van mening dat het onderwijs in Nederland alle jongeren voldoende mogelijkheden biedt, om met een bruikbaar diploma hun opleiding af te maken.

Wordt specifiek gekeken naar de mogelijkheden voor jongeren om vakgerichte opleidingen te volgen dan biedt juist het nieuwe vmbo kansen voor praktijk gericht onderwijs. De leerwegen, het leerwegondersteunend

onderwijs en het praktijkonderwijs bieden passende mogelijkheden, juist ook voor jongeren met een meer of vrijwel uitsluitend op de praktijkgerichte interesse. Hierna biedt de beroeps- en volwasseneducatie beroepsopleidingen van allerlei aard. Zo wordt voorzien in mogelijkheden voor jongeren die geen interesse (meer) hebben in algemeen vormend onderwijs.

In aanvulling hierop worden binnen het onderwijs voor leerlingen met de kans op onderwijsachterstanden extra maatregelen genomen. Maatregelen in dit kader richten zich deels op versterking of aanvulling van het reguliere onderwijsleerproces (NT2) en deels op ondersteunende of voorwaardenscheppende activiteiten die tot doel hebben de onderwijskansen voor de jongeren te vergroten. Omdat op de scholen zelf en in de gemeente het beste zicht bestaat op de behoeften en de gewenste aanpak is het onderwijsachterstandenbeleid (GOA) gedecentraliseerd. De wijze van besteding van de middelen wordt overgelaten aan het lokale inzicht, zodat op maat gesneden oplossingen en faciliteiten kunnen worden bekostigd. Daarnaast heeft het kabinet bij zijn aantreden extra maatregelen aangekondigd om voortijdig schoolverlaten te bestrijden. Hiertoe is op 21 mei jl. het plan van aanpak voortijdig schoolverlaten aan de Tweede Kamer aangeboden. Dit plan van aanpak biedt met name de grote steden de mogelijkheid om op de lokale situatie toegespitste maatregelen te nemen zowel binnen als buiten de school. Tevens wordt de Regionale Meld- en Coördinatiefunctie structureel gemaakt met de mogelijkheid om hieraan individuele trajectbegeleiders te koppelen die specifiek voor de doelgroep kunnen worden ingezet.

In de CRIEM-pilots die in een zevental gemeenten zijn gestart als proeftuin om de CRIEM-aanpak verder uit te werken is met name veel aandacht besteed aan individuele trajectbegeleiding. Naast een dergelijke begeleiding voor jongeren waarmee het al is misgegaan, wordt deze methode ook voorgesteld om het voortijdig schoolverlaten tegen te gaan. Het kabinet is van mening dat deze pilots goed illustreren hoe op lokaal niveau een dergelijke aanpak vorm kan worden gegeven. Per pilot is namelijk gekeken welke schakels en elementen ontbraken om een CRIEM-aanpak te realiseren. Hiervoor zijn het staande beleid en lokale projecten in kaart gebracht en op basis daarvan zijn de missende schakels aangegeven en opgezet.

Primaire verantwoordelijkheid van ouders

De internaatsdiscussie raakt naar de mening van het kabinet aan het principiële punt waar de verantwoordelijkheid van de ouders wordt overgenomen door de overheid. Ouders zijn in het Nederlands stelsel primair verantwoordelijk voor opvoeding en de overheid voor kwalitatief goed onderwijs. Bij specifieke indicaties kan de verantwoordelijkheid (al dan niet tijdelijk) van ouders voor een belangrijk deel worden overgenomen. Dan gaat het om voorzieningen in de Jeugdzorg, waar sommige jongeren worden begeleid door een gezinsvoogd.

Gezien de primaire verantwoordelijkheid van ouders voor hun kinderen en de mogelijkheden die geboden worden voor een op het individu toegesneden vorm van begeleiding voor jongeren, acht het kabinet het niet wenselijk om vanuit de rijksoverheid vormen van internaten te bekostigen als onderdeel van het Nederlands onderwijsstelsel. Wel meent het kabinet dat ouders in staat moeten worden gesteld om te kiezen voor een internaatsvorm of lichtere vormen van opvang en begeleiding wanneer zij vinden dat dat het beste is voor hun kind.

De huidige initiatieven/wensen voor Turkse en Marokkaanse internaten komen voort uit de respectievelijke lokale gemeenschappen. Het zijn de

ouders zelf die de wens hebben om de pedagogische verantwoordelijkheid (al dan niet tijdelijk) te delen met internaatsmedewerkers. In het geval van de al bestaande Turkse internaten draagt de gemeenschap zelf de basiskosten en betalen de ouders een bijdrage. Dit initiatief is vergelijkbaar met soortgelijke in het verleden van (met name) katholieke ouders uit de grote stad die hun kinderen onderbrachten in een katholiek internaat om te voorkomen dat deze zouden ontsporen. Deze initiatieven werden niet van overheidswege bekostigd; alleen de scholen waar de leerlingen overdag naar toe gingen vielen onder overheidsbekostiging. Dergelijke initiatieven kunnen echter op lokaal niveau gerealiseerd worden.

Lokaal op maat

In dat verband is reeds gewezen op de mogelijkheden die het GOA biedt voor gemeenten en scholen om zelf initiatieven in deze richting te ontwikkelen. Daarnaast wijst het kabinet nadrukkelijk op de ontwikkelingen ten aanzien van de Brede School. In dit kader ontstaan nieuwe afspraken over de taakverdeling rond opvoeden en onderwijzen tussen ouders, leerkrachten en andere professionals. Zo wordt in een aantal gemeenten het begrip Brede School gebruikt om de samenwerking van organisaties op die terreinen vorm te geven. Hierin wordt specifiek aandacht geschonken aan het begeleiden en ondersteunen van risico-leerlingen.

Ook zijn er genoeg voorbeelden te vinden waar de school haar verantwoordelijkheid neemt om kinderen niet alleen in de lesuren maar ook daarbuiten op te vangen. Zo heeft het Johan de Witt-college in Den Haag een eigen wijze gevonden om vooral ook orde te creëren. Bij de bouw van de school, zo'n drie jaar geleden, is men ervan uitgegaan dat tijdens de schooluren niemand van buiten het gebouw in mag en leerlingen niet naar buiten mogen. Kinderen blijven zo voortdurend onder toezicht.

Naast de middelen via het onderwijsachterstandenbeleid hebben de grote steden (G25) ook de mogelijkheid om in het kader van het grotestedenbeleid via de Van Montfrans-middelen in de door hen geformuleerde actieprogramma's Jeugd en Veiligheid projectvoorstellen voor internaatsvormen op te nemen. Deze programma's bestaan uit een samenhangend pakket van projecten die gericht zijn op de aanpak van jeugdcriminaliteit in zowel preventieve als repressieve zin. Nadrukkelijk ligt de verantwoordelijkheid bij de G25 om op basis van de lokale situatie een evenwichtig programma op te stellen en uit te voeren.

In dit kader heeft de gemeente Utrecht als enige gemeente, in 1996 een voorstel ingediend voor het financieren van een internaat. Het project was er op gericht om zowel Marokkaanse ouders als jongeren voor te bereiden op een stabiele gezinssituatie. De gemeente Utrecht heeft uiteindelijk op financiële gronden afgezien van dit voornemen en heeft zich met name geconcentreerd op de vormgeving van naschoolse opvang.

Voor de komende convenantsperiode worden de zogenoemde Van Montfransmiddelen overgeheveld in een bijdrageregeling Sociale integratie en Veiligheid, die op dit moment wordt voorbereid. De grote steden kunnen in het kader van de komende convenantsperiode van het grotestedenbeleid in hun meerjarige ontwikkelingsprogramma's aandacht besteden aan de problematiek onder Marokkaanse jongeren. Hiertoe kan door de gemeenten zelf de keuze worden gemaakt om eventueel ter oplossing van deze problematiek te kiezen voor het ondersteunen van internaten. Dit zou eventueel in de voorwaarde scheppende sfeer kunnen plaatsvinden.

In 1997 heeft de toenmalige staatssecretaris van OC&W, naar aanleiding van vragen die gesteld waren door de heer Rabbae, met de wethouders van de grote gemeenten overleg gevoerd over internaten in het kader van onderwijsachterstandenbestrijding. Uit dit overleg kwam naar voren dat de gemeenten aarzelingen hadden omtrent het bekostigen van internaten en kostscholen. Het gaat hier immers om een dure voorziening waarbij kinderen uit hun gezinssituatie worden gehaald. Meer rendement verwachten gemeenten van activiteiten als opvoedingsondersteuning, voorschoolse educatie, Nederlands als tweede taal, huiswerkbegeleiding, verlengde schooldag-activiteiten en bestrijding van schoolverzuim en voortijdig schoolverlaten.

Dit onderwerp kan in het overleg tussen de minister van OCenW en de wethouders van de vier grote steden opnieuw op de agenda geplaatst worden, om te bezien of zich ten aanzien van dit standpunt ontwikkelingen hebben voorgedaan naar aanleiding van lokale situaties. Belangrijk aandachtspunt daarbij zal de betrokkenheid van de ouders en opvoedingsondersteuning zijn.

Het is echter goed denkbaar dat een gemeente een aantal activiteiten van een Turks of Marokkaans internaat ondersteunt vanuit de overtuiging dat een bijdrage wordt geleverd aan de bestrijding van onderwijsachterstanden en/of de integratie van Turkse en Marokkaanse jongeren. Dat zal echter altijd op maat zijn. Vanuit die invalshoek subsidieert de gemeente Rotterdam een Turks internaat in die stad. In «Het Centrum» wonen Turkse jongeren die in het reguliere onderwijs lessen volgen. Ook in Utrecht is een dergelijk initiatief voor Turkse jongeren gestart. In het internaat «Beatitas» zitten ook jongeren die regulier onderwijs volgen en na schooltijd bijles kunnen krijgen. De ouders worden nadrukkelijk betrokken en spelen een belangrijke rol bij de ondersteuning van hun kinderen. Zo worden ze bijv. verplicht om samen met de begeleiders naar ouderavonden op de school van hun kind te gaan. De gemeente Utrecht draagt ook een deel bij aan de kosten op het gebied van huiswerkbegeleiding.

Slot

Dergelijke initiatieven geven weer dat toegesneden op de lokale situatie, vormen van internaten een functie kunnen hebben. Daarbij wil het kabinet opmerken het wel essentieel te achten dat bij deze vormen van begeleiding gerichte aandacht moet zijn voor de integratie en participatie in de Nederlandse samenleving. Dit kan overigens niet zonder respect voor het culturele erfgoed van de betreffende gemeenschap. De rijksoverheid garandeert naar de mening van het kabinet de randvoorwaarden voor jongeren die op niet vrijwillige basis een vorm van begeleiding nodig hebben. Daarnaast ziet het kabinet mogelijkheden om juist op lokaal niveau vrijwillige begeleiding op maat te realiseren. Het is echter aan de lokale overheid en aan betrokken ouders om te bepalen welke vorm van begeleiding wenselijk wordt geacht.

De komende periode, waarin de grote steden nieuwe convenanten af gaan sluiten, biedt in dat opzicht mogelijkheden om in samenspraak met betrokken instellingen en organisaties het een en ander te realiseren op korte termijn. Dit betekent echter wel dat op lokaal niveau een afweging gemaakt moet worden over de benutting en besteding van de middelen, die vervolgens nog worden afgewogen door het Rijk.

Uitgangspunt van het kabinet blijft echter dat gezien de voorgenomen beleidsmaatregelen zoals het heeft vastgelegd in de in november jl. uitgebrachte integratienota «Kansen krijgen, kansen pakken» een breed scala aan maatregelen is geïnitieerd dat voldoende basis biedt om zowel op landelijke als op lokaal niveau voorzieningen te treffen die intensieve begeleiding en kwalitatief goed onderwijs garanderen.

Mede namens de staatssecretarissen van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,

De Minister voor Grote Steden- en Integratiebeleid,
R. H. L. M. van Boxtel